

Helt igennem utilstrækkeligt

Amanda Gormans 'The Hill We Climb' er nu oversat til dansk og udgivet som bog. På skrift virker digtet både skoleagtigt, klichéfylt og patostungt

LYRIK

MIKKEL KRAUSE
FRANTZEN

Amanda Gorman: Bjerget vi bestiger.

Oversat af Naiha Khiljee. Carlsen, 60 sider, 129,95 kroner

Lad os bare begynde med en række forbehold, herunder det vigtigste og mest åbenlyse: Jeg er for så vidt ikke den rette til at anmelde denne bog. Jeg er ikke kvinde, jeg er ikke sort, jeg er ikke amerikaner. Dernæst: Man må forstå, at der er forskel på en mundtlig fremførelse af et digt, en performance, en spoken word-optræden og dets skriftlige forlæg eller dokumentation. Man skal også huske på: Det er et lejlighedsdigt i den bogstavelige betydning af ordet, skrevet til lejligheden, hvilket i dette tilfælde vil sige: Joe Bidens indsættelse som USA's 46. præsident 20. januar 2021. Det er på den baggrund, jeg skriver denne anmeldelse og fælder denne dom: Som bog er Amanda Gormans 'The Hill We Climb', nu oversat til dansk under titlen 'Bjerget vi bestiger', at betragte som et helt igennem utilstrækkeligt værk.

Poetisk one-trick pony

At det var en *powerful performance*, som den dengang kun 22-årige amerikaner leverede den januar dag på Capitol Hill i Washington, ændrer med andre ord ikke på, at digtet, når man læser det, i Danmark og på dansk her godt tre måneder senere, virker skoleagtigt, klichéfylt og patostungt. Det udgør en slags poetisk *one-trick pony*. Det er det samme greb, der går igen og igen. Som når der er et sted står: »Og vi må derfor vende blikket væk fra det,/ der står imellem os/ Og rette blikket fremad for at se det,/ vi står over for.« Og et par sider derefter: »Ikke fordi vi aldrig kommer til at lide igen,/ Men fordi vi indbyrdes aldrig kommer til at strides igen.« Og senere igen: »Og derfor spørger vi ikke længere: Hvordan vil vi nogensinde få ram på katastrofen?/ Men vi siger i stedet: Hvordan vil katastrofen nogensinde få

■ Amanda Gormans præstation på Capitol Hill var storlået, men på skrift og oversat til dansk bliver det klart, at 'The Hill We Climb' er et lejlighedsdigt. Arkivfoto: P. Semansky/Ritzau Scanpix

ram på os?«. Det sidste citat er det mest rendyrkede eksempel på, hvad man kalder en *kiasme* – som man jo også kender fra JFK: Spørg ikke, hvad dit land kan gøre for dig, men ...

Men i virkeligheden kan aktivisten og digteren Gorman flere tricks end ét, hun benytter sig også flittigt af assonans og allitteration, alle de virkemidler, jeg selv faldt i svime over på første semester på litteraturvidenskab. Som når der står på de engelske sider i den tosprogede udgave (med forord af selveste Oprah!): »We've braved the belly of the beast./ We've learned that quiet isn't always peace./ And the norms and notions of what 'just is'/ Isn't always justice«. Bemærk b'erne i linjen »braved the belly of the beast«, bemærk, hvordan *just is* rimer på *justice*. Heldigvis – fristes jeg til at sige – kan den danske

oversættelse ikke få alt det med. Her lyder det, noget mere gumpetungt: »Vi har trodset mørkets greb./ Vi har lært, at stilhed ikke altid er det samme som fred./ Og at normerne og forestillingen om,/ hvordan vi altid har færdedes/ Ikke altid er retfærdige«.

Jernet bliver hurtigt koldt

Forlaget Carlsen – som jo ellers ikke er kendt for at sprøjte lyrik ud på bogmarkedet – har tydeligvis været interesseret i at smede, mens jernet var varmt. Men når vi taler om en dobbelt oversættelse – fra det orale til det skriftlige og fra engelsk til dansk – så er sagen bare den, at jernet lynhurtigt bliver koldt. For det hører til lejlighedsdigtet som genre, hvad enten vi taler præsidentiel indsættelse eller ej, at det lever af at blive fremført til lejligheden. Det umuliggør ikke, at det kan fungere på skrift – spørg bare Klaus Høeck eller Bertolt Brecht – men det er omvendt ikke en naturlov, at det gør det.

Noget, som også hører genre til, når vi taler *inauguration poems*, er, hvad jeg vil kalde dens dobbelte performativitet. Med

det mener jeg, at det både er noget, der skal fremføres, og noget, som påkalder sig en given, fremtidig virkelighed, dvs. det er en art talehandling. Det er i det lys, at de linjer, der nærmest fremstår som løgne i digtet, skal læses. Når Gorman taler om »En nation, der ikke er ødelagt, men stadig/ i gang med at blive bygget«, når hun taler om, at »selvom de hurtig bliver koldt. For det hører til lejlighedsdigtet som genre, hvad enten vi taler præsidentiel indsættelse eller ej, at det lever af at blive fremført til lejligheden. Det umuliggør ikke, at det kan fungere på skrift – spørg bare Klaus Høeck eller Bertolt Brecht – men det er omvendt ikke en naturlov, at det gør det.

“
Jeg vil anbefale folk i stedet at se Gormans optræden gratis på YouTube

mokratiet kan forhales./ Kan det aldrig overvindes«, om »en tid, hvor retfærdigheden vinder frem« – så taler hun ikke med bedre vidende. Hun taler ikke om virkeligheden, som den er – hun ved godt, at den amerikanske nation i vid udstrækning er ødelagt, at demokratiet godt kan overvindes, at retfærdigheden ikke vinder frem overalt – men derimod om virkeligheden, som den kunne være, eller som hun (og Biden) ønsker, den skal være. Det

er det performative, hvilket også vil sige: digtets håb. Det er den amerikanske drøm, der holdes i live ved hjælp af ordet, selvom den talende samtidig udmærket er klar over, at drømmen for mange ligner – og ofte også er – et regulært mareridt.

Det var også den følelse og virkelighed, Obama var så god til – ikke at tale om, men – at tale frem. Og det er det forsonende, fremtidsrettede håb og lys, som 'Bjerget vi bestiger' også slutter med: »For der er altid lys./ Hvis vi er modige nok til at se det,/ Hvis vi er modige nok til at være det.« En ret hæsliq afslutning, hvis man spørger mig, som sidder med bogen i hånden og læser og ikke sidder foran skærmen og ser og lytter live. Men på alle måder passende for bogen. Som jeg ikke vil fraråde folk at købe. Men jeg vil dog anbefale folk i stedet at se Gormans optræden gratis på YouTube – eller til at læse Leroi Jones, Gwendolyn Brooks, Claudia Rankine, eller Tongo Eisen-Martin, hvis man vil læse noget afrikansk-amerikansk poesi, der virkelig rykker.

kultur@pol.dk

Den fjerne fætter kom brasende og blev for længe

Thomas Kofoed Poulsen skriver læseværdigt om bomber over Bornholm og russernes besættelse af klippeøen.

HISTORIE

BO TAO MICHAËLIS

Thomas Kofoed Poulsen: Russertiden.

De sidste vidner. Bornholm 1945/1946.

Forlaget Brian Christensen, 208 sider, 249,95 kroner

Når min mormor og jeg i gamle dage tog cykelvejen fra Allinge til Hammershus, besøgte vi gerne den russiske soldaterkirkegård. Mærkeligt og mytisk sted. Kyrilliske bogstaver og underlige tegn. Så fortalte min mormor igen og igen om, da hun så Ivan stå ved bageriet i Tejn og spise flødeskumskager fra posen og skylle det ned med harspritten Eau de Valdemar. Dengang i 50'erne vidste vi ikke, at her lå mange russere dræbt af dansk udrikkeligt ildvand, ikke i ildkamp for den store fædrelands-krig.

Det står klart og tydeligt i Thomas Kofoed Poulsens interessante værk 'Russertiden. De sidste vidner. Bornholm 1945/1946'. På mange sæt afmytologiserer bogen om den næsten et år lange russiske besættelse af vor eneste klippeø visse af de bornholmske myter. Om dengang Ivan gik vagt i gaderne, nok spillede op til dans på torvet, men også var en drabelig trussel i dagligdagen. Fremmedartet og meget fjernet fra Finnerdalen!

I de sidste dage af sidste verdenskrig bombede Sovjetunionen for 75 år siden Rønne og Nexø. Årsagen var, at tyskerne kun ville overgive sig til englænderne og skod meningsløst efter russiske rekognosceringsfly. Mens resten af Danmark fejrede befrielsen med jubel og glæde, var Nazityskland og Sovjetunionen stadigvæk i krig efter 4. maj. Det fik bornholmerne at føle. Endnu en gang glemt i København og omegn, en gammel følelse, der kan spores tilbage til 1658, hvor kongen afstod øen til svenskerne. Men der var faktisk mere opmærksomhed omkring øens ulykke i 1945, end myten fortæller. Bombardementer var forfærdelige, men de danske tab var mirakuløst minimale. Mange bornholmerne fik dog psykiske ar og konstateret ptsd.

En blandet landhandel

Bogen er lidt en blandet landhandel af viden omkring russertiden. Poulsen har skyndt sig fremragende at tale med de sidste vidner, fra dengang Østfronten kom til Danmark. Angst og bæven samt fornemmelsen af uretfærdig glemsel har aldrig forladt dem. Men heller ikke den grundlæggende stemning af, at tyskerne var den egentlige fjende. Ikke Den Røde Hær som trods alt havde trodset Hitlers hære. Forfatteren kan også fortælle om et mystisk søslag ved Christiansø, hvor russiske flyvere bombarderede tyske flygtningefartøjer. Men ingen lig eller vragester dukker nogensinde op. Selvfølgelig også om, hvornår bornholmerne skal sætte lys i vinduet. 4. maj eller 5. april, da Ivan endelig tog hjem i 1946?

Det store spørgsmål er, om russertiden er befrielse eller besættelse. Det sætter den bornholmske museumsinspektør Jakob Seerup og den nøgterne historiker Bo Lidegaard fint på plads. I betragtning af at russerne hærgede og voldtog øvre på den anden side af Østersøen, var tiden tålelig med hensyn til vold og voldtægt. Lidegaard er ikke i tvivl. Når man beder om, at de allierede skal befri Danmark, må man tage til takke med den, der kommer først. Og hvor længe opholdt den amerikanske hær sig i Grønland? Russerne opførte sig korrekt, behandlede egens modstandsfolk og myndigheder som allierede, og straffen for forbrydelser mod civile var drakonisk: peloton eller nakkeskud. Deres besøg var, som der står i bogen, den fjerne fætter, som kom brasende og blev for længe. Men han tog dog hjem, da den varme fred blev til den kolde krig.

bo.tao.michaëlis@pol.dk

Sælsomme vækster højner humør og læselyst

Donal Ryans seneste roman er stærkt anbefalelsesværdig.

ROMAN

KIM SKOTTE

Donal Ryan: Sælsomme vækster. Oversat af Signe Lyng. Jensen & Dalgaard, 252 sider, 279 kroner

Det kan lyde som en fæl kliché, når man taler om en nation af historiefortællere, men der er altså noget med irerne og den ædle kunst at spinde en ende. Det bliver jeg mindet om ved læsningen af Donal Ryans 'Sælsomme vækster'. Ikke blot en skøn roman, men så irsk, at det er lige før, man kan smage det saftige, grønne græs imellem linjerne.

Debuten 'Rust' og den følgende 'Et sving mod solen' introducerede Donal Ryan som en markant og stilsikker stemme i en ny irsk socialrealisme. Med et skarpt blik for modsætningerne i et europæisk udkantsland, hvor turbokapitalisme og modernitet er på kollisionskurs med en dybt rodfæstet katolicisme og alskens gamle traditioner. Realismen og

blikket for modsætningen mellem nyt og gammelt er der i høj grad stadigvæk, men med 'Sælsomme vækster', der blev kåret til årets roman 2020 i Irland, åbner Donal Ryan for en mere episk og gavmild side af sit store fortælle talent.

Romanen begynder med en gåde. I 1973 forsvinder Kit og Paddy Gladneys hjemboende 23-årige datter, Moll, sporløst. Parret fra små kår har fået datteren i en moden alder, og nu er deres livs lys væk. »Moll var enten gravid eller død, og det var svært at sige, hvad der var værste.

»Moll havde været deres sene mirakel, deres smil fra Gud, og nu var hun borte, og de mærkede den frygtelige vægt på deres skuldre af alt det de ikke vidste om verden«, digter Ryan om det gudfrygtige par fra det lille husmandssted i Tipperary County.

En sort fremmed

Men fem år senere dukker Moll pludselig op igen. Uden anden forklaring, end at hun har været i London og arbejdet på hotel i den fjerne metropol.

Et par, der bliver forældre til et eneste elsket barn i en moden alder. Den fortabte datter, der vender hjem fra udlændigheden. 'Sælsomme vækster' har bibelske undertoner, som det sig hør og bør i en irsk fortælling. Efter en tid dukker en høj sort mand fra London op. De har aldrig set magen i Tipperary. Snart følger en lille dreng med hvid hud som Moll og ansigtsstræk, der passer til faderen Alexanders jamaicanske herkomst. Snart flytter den lille nye familie ind hos den gamle. Bedsteforældrene forguder deres barnebarn, og Alexander forguder Moll.

Landpostbuddets datter forbliver imidlertid hemmelighedsfuld og reserveret. Ikke blot over for omverdenens mistroiske blikke, men også i forhold til sin på alle tænkelige måder sympatiske og indtagende ægtemand, der til og med formår at overvinde den dybe skepsis blandt provinsboerne. Alexander er velsignedt med et godt humør. Til og med den hårdhændede irske sportsgren hurling tager han til sig uden at kny.

Det er Molls historie. Og Paddy og Kits. Men snart også Alexanders, og med tiden overtager sønnen Josh stafetten som en fortvivlet og forelsket forfatterspire.

'Sælsomme vækster' er en slægtsroman, men en højt uortodoks en af slagten. En medrivende rejse fra gamle traditioner og noget, der ligner stavnsbånd, og

■ 'Sælsomme vækster' er så irsk, at det er lige før, man kan smage det saftige, grønne græs imellem linjerne. Arkivfoto: Finn Frandsen

Men 'Sælsomme vækster' scorer ingen billige point på letkøbte panderynker over den moderne verdens dårskaber.

Den handler bare om mennesker af kød og blod og ånd, som må bakske med tingene på forskellige tiders skiftende vilkår, mens livet former sig »langsomt, mærkværdigt, nøjagtigt som det skulle«.

By og land, nyt og gammelt. Køn, klasse, race og kunst. 'Sælsomme vækster' har det hele med på en saftigt resonerende klangbund af bibelhistorie og irske folksange. Til og med har den en indlagt no-

velle om en blind dreng, der bliver helbredt af Jesus uden at blive lykkeligere af den grund.

I en tid, hvor så mange romaner bare computerpølser derudad og ikke regner 100 overflødige sider mere for noget særligt, er 'Sælsomme vækster' en opvisning i velovervejet og letflydende prosakunst. 250 ikke alt for granvoksne sider får det hele med, så man ikke føler, der er brugt et ord for meget eller et ord for lidt.

Jordnær fortryllelse

Feel good-fortællinger har det med at leve på charmen og køre den hjem på halvtomme kalorier, men 'Sælsomme vækster' er en roman, der har gjort underværdig for mit humør og min læselyst uden den slags kneb. Det er slet og ret i kraft af sin menneskelighed og fintunede fortællekunst for Gud og hvermand, at Donal Ryan fortryller så jordnært. At forfatteren fra Fenagh i County Tipperary deler hjemstavn med sine figurer og forfatterambitioner med romanens barnebarn, Josh, peger i retning af en form for personlig forankring. Noget, der er med til at forstærke fornemmelsen af et autentisk hjerteslag i en fortælling, der ellers let kunne være tippet over i skrøne eller krøniker.

Nu er 'Sælsomme vækster' slet og ret en stærkt anbefalelsesværdig roman oversat til letflydende dansk af Signe Lyng. Som sin historie er den moderne og lidt gammeldags på samme tid. En roman, som handler om mangt og meget, men mest bare om at være menneske. Som »kan ændre sine minder efter for godtbeholdende, så de passer til formen på ens sår«.

kim.skotte@pol.dk